
Здравко Ранковић

ОКРУЖНО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ У ВАЉЕВУ 1947. ГОДИНЕ

Окружно народно позориште, које је у Ваљево постојало у пролеће 1947, прво је стално професионално позориште у овом граду. Могло би се, чак, можда и са више права рећи да је то био први покушај оснивања професионалног театра међу Ваљевцима, јер је његов век био одвећ кратак. Оно је, уз то, извело мало представа и пребрзо утонуло у заборав оставивши о свом постојању тек понеки траг у архивској грађи, новинским чланцима и сећањима његових припадника.

Решењем Извршног одбора Окружног народног одбора од 1. марта 1947,¹ ово позориште је настало из Окружног аматерског позоришта, образованог још у јесен 1944, које је пред саму професионализацију премијерно извело „Хајдук Станка”. Тој одлуци претходили су захтев Просветног одељења ОНО и његова процена да су за професионални позоришни рад овде створени предуслови преласком из Београда у Ваљево глумачког пара Јовановић, Драгољуба и Милице. За извођење представа одабран је биоскоп „Централ” са око 400 седишта. Дванаестог марта 1947. начелник Просветног одељења Зора Д. Дудић обратила се Министарству просвете Србије са захтевом да се новоствореном позоришту одобри рад и додели стална финансијска помоћ „из које би се набављале потребне позоришне реквизите” у којима позориште оскудева, док ће „од суме коју је одобрио Окружни одбор за 1947. г. „бити исплаћиване плате”. Притом се истиче да ће репертоар за ту сезону бити достављен по одобрењу рада позоришта.²

Неизвесно је да ли је тог одобрења уопште и било, јер је убрзо дошло до промена у административно-територијалном организовању државе и укидања окружних народних одбора. На основу тога је 14. априла 1947. укинута Просветно одељење ОНО у чијем делокругу је

1 ИАВ, Председништво ОНО Ваљево 1944-1947, *Записник VIII седнице Извршног одбора ОНО, кутија VII (1947)*.

2 ИАВ, Исто, *Захтев Министарству просвете, бр. 9251*.

било и Позориште. Тог дана је Зора Д. Дудић обавестила Просветни одсек Градског народног одбора Ваљево да у његову надлежност прелази, поред Средњошколског интерната, и Аматерско позориште чија је целокупна имовина инвентарисана. „Обзиром да је позориште прешло”, – каже се у том документу – „у руке Градског просветног одсека то је потребно да одговорно лице тога одсека уђе у управу позоришта. Обратите се Бранку Ружичићу, чиновнику Одељења рада за имена осталих чланова управе”.³ У време кад је пред надлежне у Министарству просвете стигао захтев да одобри оснивање позоришта у Ваљеву, могло је већ бити наговештено укидање окружних одбора, што је учинило беспредметним и одобрење о новом ваљевском позоришту. Основаност те претпоставке оснажује се у писму Зоре Д. Дудић од 14. априла 1947. у коме се спомиње „аматерско” а не „народно” позориште.

Нешто светлости на оснивање Окружног народног позоришта у ваљеву и на његово краткотрајно постојање бацају оновремени новински чланци, изашли у „Напреду”. Први је и најинтересантнији, јер је у њему, у ствари, изложен програм тог подухвата. Одређујући се према ваљевском позоришном искуству, аутор овог, из тадашње преовлађујуће праксе, непотписаног чланка, каже да је рад Окружног аматерског позоришта показао „да у широким масама становништва града Ваљева постоји жив интерес за позоришну уметност” и да би „Ваљево могло из својих средстава да уздигне једну прилично јаку драмску групу”. У несистематичности у раду, уз изостајање стручног уметничког руковођења и „пуне помоћи народне власти и масовних организација”, тражени су основни разлози ненапредовања тога позоришта и непостизања већих успеха. Тог је постао свестан и Извршни одбор Окружног народног одбора па је („на једној од последњих седница”) одлучио да „аматерско” позориште постане „народно” и да се „његовом раду посвети много већа пажња”. Притом је решено да позоришна управа буде оформљена „од представника народне власти и масовних организација, првенствено од оних који познају уметнички рад”.⁴

У време настанка тог новинског чланка позориште је већ било „добило свог уметничког руководиоца и појачано са једном драмском уметницом из Београда” чиме су, чинило се у том тренутку, „обезбеђени најнужнији услови за његов будући правилан и систематски рад”. Сви ангажовани глумци требало је да буду „разврстани у три групе” и према томе плаћени. Владало је убеђење да је прилично Ваљеваца са смислом „за позоришну уметност” и да ће им „реорганизовано позориште са искусним уметничким руководиоцем на челу пружити услове за пуни развој”. Позорницу у дворани биоскопа „Централ” требало је „реновирати и прилагодити за теже позоришне представе”.

3 ИАВ, Исто, Писмо Просветном одсеку ГНО Ваљево, бр. 13060.

4 Реорганизовано Окружно народно позориште у Ваљеву обећава активан рад, „Напред”, 15. март 1947.

Сав приход од представа имао је, „у прво време”, да послужи за набавку неопходних реквизита.

Ослоњено на „ове знатно боље услове рада” позоришно руководство је обећавало „знатно активнији рад”, односно по једну премијеру месечно и по две репризе седмично и распростирање свога рада на подручје читавог округа, укључујући и одласке „са радним групама на села, где ће приказивати представе за народ”.

На рад Окружног народног позоришта осврнуће се, у првој половини наредне деценије, Милош Милановић у реферату на свечаности којом је обележена 500. представа Градског народног позоришта у Ваљеву, професионалног театра основаног 1950. „На челу позоришта”, – сећао се Милановић – „био је Драган Јовановић, професионални глумац, са својом другарицом Царком. поред њих од професионалних глумаца био је и наш стари Ваљевац Митар Радић. Секретар је позоришта био друг Бранко Ружичић. Сви остали били су вредни и талентовани дилетанти, а међу њима искусан и стари позоришни радник Станко Деспотовић... Ово позориште је успешно спремило неколико комада као што су: „Коштана”, „Хајдук Станко”, „Ђидо”,⁵ „Зла жена” и још неки. Представе су давале у сали биоскопа „Централ” и сали „Дома ЈНА”. Разлог његовог брзог укидања Милановић је видео у недовољним материјалним средствима и недовољној пажњи „појединих одговорних другова”.⁶

Бранко Ружичић нам је својевремено потврдио да је до расформирања позоришта довело, пре свега, укидање округа због чега се, најпре, било одустало и од назива Окружно народно позориште. Радећи као секретар позоришта он му је, фактички, био руководилац, али је, уз то, и играо у скоро свим представама. Претходне, 1946. године, Ружичић је био у Београду на шестомесечном курсу за редитеља и по повратку у Ваљево учествовао у формирању професионалног позоришта.

Као прву своју премијеру Окружно народно позориште је, око 20. марта 1947, извело Стеријину „Злу жену”, у режији Драгана Јовановића и сценографији Предрага Јовановића. Графа Трифића играо је Душан Милошевић, његову жену Султану – Даница Војиновић,⁷ собну служавку Персиду – Мирослава Берни, служитеља Стевана – Бранислав Анђелић, чизмара Срету – Станко Деспотовић, а његову жену Пелу – Стана Војиновић. Чуди да међу њима, судећи бар према плакату који се сачувао у ваљевском Историјском архиву, није било искусне Милице Царке Јовановић.

5 Представе „Хајдук Станко” и „Ђидо” су припремљене пре него што је позориште преведено из „аматерског” у „народно”. Може, истина, бити да су и оне који пут игране и у професионалном раздобљу овог театра.

6 ИАВ, Градско позориште, *Списи неевидентирани у деловодном протоколу*, кутија XIV, бр. 3.

7 Даница Војиновић је била и благајник позоришта

За средину априла 1947. била је првобитно предвиђена премијера представе „Платон Кречет” А. Корнејчука, а за мај Станковићеве „Коштане”. Предност је, у међувремену, добила „Коштана”, али се за њено премијерно извођење, према оцени „Напредовог” сарадника, није „баш могло рећи да је потпуно успела”, првенствено због тога што „сам избор улога није био најсрећнији”.⁸

Већ у овом чланку Окружно народно позориште је преименовано у Градско аматерско позориште. Могло би се на основу тога рећи да је Окружно народно позориште у Ваљево поставило, радећи као професионални уметнички ансамбл, само једну представу – „Злу жену”. С обзиром да су извесни хонорари исплаћивани извођачима његових представа и пре настанка Градског народног позоришта⁹ и да су такве принадлежности, свакако, пратиле бар и извођење „Коштане”, оквири његовог професионалног рада би се проширили на нешто дуже раздобље. То се мора чинити и зато што се у Градском аматерском позоришту одржало професионално глумачко језгро докле год је овај театар постојао.¹⁰

Није, иначе, дугог века било ни Градско аматерско позориште. Брзо је утихнуо жар из кога је оно требало да израсте у професионалну кућу, утихнула је енергија која га је узносила до тих висина. Већ деветог маја 1947. повереник Просветног одсека известио је, на седници Извршног градског одбора, да рад у позоришту „није на довољној висини”, а 28. маја да је оно „скоро престало са радом и да не функционише”, на основу чега је одбор одлучио „да позориште у Ваљево престане са радом и да се растури”. Решено је тада и да „један део намештаја припадне ГНФ-у, а све остало позоришној групи „Абрашевић”.¹¹ Брзина и лакоћа са којом је то учињено, потврђује мишљење Милоша Милановића о недовољној заинтересованости „појединих одговорних другова” за постојање позоришта. Судећи по томе где се о њему одлучивало, могло би се рећи да су ти „одговорни другови” припадали руководству града, мада не треба искључивати ни могућност да је фактичка одлука донета и пре те седнице, у партијском руководству. Уместо замрлог позоришта оживеће, већ наредне године, неколико других аматерских драмских дружина, најпре „Абрашевић”, а затим „Крушик” и омладинска „Полет”.

8 *Поводом приказивања премијере „Коштане”, „Напред”, 19. април 1947.*

9 ИАВ, Председништво ОНО Ваљево..., *Списак особља Окружног аматерског позоришта за исплату хонорара од 5. марта 1947. године.* – Сви чланови позоришта већ су били разврстани у три групе и по том основу плаћани. Хонорар за прву групу износио је 200, другу 240, а трећу 73 динара. Онима који су се посебно истицали припадала је и новчана награда.

10 За мај 1947. глумцу Драгољубу Јовановићу је припала плата у износу од 4000 динара, а Милици Јовановић 3500 динара.

11 ИАВ, Скупштина општине Ваљево – *Записници седница Извршног одбора ГНО за 1947. год.*, II књига.

У „Историји српског позоришта” Боривоја С. Стојковића (Београд, 1979), у биографијама глумачког супружничког пара Јовановић, којима је било намењено да буду стубови првог сталног професионалног позоришта у Ваљеву, записано је и то да су они у ваљевском Градском народном позоришту провели време од марта до августа 1947. Драгољуб-Драган Јовановић (Рача Крагујевачка 1897 – Београд 1978) се, како пише Б. С. Стојковић, „прекаљивао у току више година поред добрих глумаца и редитеља у неколико позоришта”. Три-четири пута је био и у Животићевој дружини, 1941-45. је у немачким заробљеничким логорима, почетком 1946. у Градском позоришту у Београду, а од 1946. до фебруара 1947. у Обласном народном позоришту у Пожаревцу. Из Ваљева је отишао у Београдско драмско позориште, 1950-51. је на Београдском радију, 1951-52. у Хумористичком позоришту где је и пензионисан. Милица-Царка Јовановић (Крушевац 1896 – Београд 1994) је била „једна од најбољих српских драмских и карактерних глумица у унутрашњости” играјући у трупима у којима јој је био и муж. Септембра 1947. године, непосредно по одласку из Ваљева, по избору Бојана Ступице, узета је у оснивачки ансамбл Југословенског драмског позоришта и ту провела две године. Потом је у Филмском позоришту „Авала” па у пензији. У њене значајне улоге спада и „Коштана” коју је, можда, играла и на сцени у ваљевском „Централу”.

У првобитном саставу Градског народног позоришта у Ваљеву наћи ће се, с почетком педесетих година, глумци позоришта из 1947. Станко Деспотовић и Душан Милошевић. Деспотовић ће се у том новом театру окушати и као редитељ првих његових представа, док ће Предрагу Јовановићу, у првих годину-две дана, бити поверавана израда сценографије за све представе. Сва тројица ће готово истовремено напустити тај ансамбл. Станко Деспотовић ће се одселити у Крагујевац одакле је, после другог светског рата, и дошао у Ваљево, у „Крушик”; Предраг Јовановић ће добити наставничко место у некој београдској школи; Душан Милошевић ће „дићи руке” од своје глумачке каријере.

Покушај оснивања сталног професионалног позоришта у Ваљеву, у пролеће 1947. године дао је невелик резултат, без знатнијег трага иза себе. Био је то напор да се развијен аматерски позоришни рад постави на нове темеље, да се бар у неким елементима успоставе другачији, одговорнији односи. То што тада није било могуће оживотворити, учињено је, три године касније, оснивањем Градског народног позоришта у коме ће бити места и за поједине протагонисте Стеријине „Зле жене” из марта 1947.